

Krzysztof Kościelniak

Pluralizm Kościoła katolickiego w Egipcie : wczoraj i dziś

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 7/1, 35-55

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. KRZYSZTOF KOŚCIELNIAK

PLURALIZM KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W EGIPCIE WCZORAJ I DZIŚ

Trudno ustalić dokładną liczbę chrześcijan w Egipcie. Oficjalne statystyki państwa muzułmańskiego zaniżają liczbę wyznawców Chrystusa (do 3, 3 mln w 1986 roku), zaś hierarchia Kościoła Koptyjskiego Prawosławnego nadmiernie ją zawyża (do 11 mln)¹. Wydaje się, że za najbardziej wiarygodną liczbę chrześcijan w Egipcie w roku 1999 można uznać przedział pomiędzy 7 a 8 mln². Z tej liczby największą grupę stanowią Koptowie prawosławni, którzy są potomkami starożytnych Egipcjan³. Chrześcijaństwo przez wieki powstrzymywało ich przed mieszaniem się z muzułmańskimi Arabami (choć z czasem mówiący różnymi dialektami Koptowie przejęli język najeźdźców – arabski⁴).

Katolicy wszystkich obrządków natomiast liczą dziś ok. 233 500 wyznawców⁵, a więc mniej niż 5% egipskich chrześcijan i mniej niż 0,5% mieszkańców Egiptu (chrześcijanie stanowią dziś ok. 10% mieszkańców Egiptu). Reprezentują jednak oni niezwykle zróżnicowanie w ramach całkowitej jedności eklezjalnej (7 obrządków) oraz niezwyklej wprost aktywnością społeczną, co godne jest szerszego omówienia i przeanalizowania.

¹ Por. J.P. Valognes, *Vie et mort des Chrétiens d'Orient. Des origines à nos jours*. Paris 1995, s. 545.

² Według R.G. Robersona, *The Eastern Christian Churches* (tłum. polskie, *Chrześcijańskie Kościoły Wschodnie*. Bydgoszcz 1998, s. 39) liczba wiernych Koptyjskiego Kościoła Prawosławnego wynosi 3.900.000. Z kolei *Harenberg Kompaktlexikon* (t. I, Dortmund 1996, s. 52) szacuje liczbę egipskich chrześcijan na 10% populacji tego kraju, czyli ok. 6.290.000.

³ Tak uważa np. S.H. Leeder, *Modern Sons of the Pharaohs*. London 1918.

⁴ Por. J. Vergot, *Chronique de linguistique copte, Chronique d'Égypte* 45. Bruxelles 1970; A.S. Atiya, *A History of Eastern Christianity*. London 1968 (tłum. polskie: *Historia Kościołów Wschodnich*. Warszawa 1978, s. 15-16).

⁵ Por. *Annuaire Catholique d'Égypte* 1996, cd. 5, Caire 1996 (odtąd ACE), 10; 40; 46; 48; 54; 56. Warto zasignalizować, że przedostatnie, tzn. 4 wydanie ACE miało miejsce w Kairze w 1989 r.

Kościół Katolicki w Egipcie tworzą następujące wspólnoty:

1. *Patriarchat Koptyjsko-Katolicki Aleksandrii,*
2. *Patriarchat Grecko-Melkicko-Katolicki Aleksandrii,*
3. *Diecezja Maronicka w Kairze,*
4. *Diecezja Syryjsko-Katolicka w Kairze,*
5. *Diecezja Ormiańska-Katolicka Aleksandrii dla Egiptu i Sudanu z siedzibą w Kairze,*
6. *Diecezja Chaldejsko-Katolicka w Kairze,*
7. *Wikariat Apostolski Aleksandrii, Heliopolis i Port Said dla katolików łacińskich w Egipcie.*

Wypada zatem zaprezentować te poszczególne Kościoły katolickie, tworzące prawdziwy „pluralizm w jedności” w Egipcie, który, jak się zdaje, może być przykładem wzajemnej współpracy chrześcijan i modelem jednego, pluralistycznego Kościoła Powszechnego.

1. Patriarchat Koptyjsko – Katolicki Aleksandrii

Według Tradycji, u początku Patriarchatu Aleksandryjskiego leży działalność św. Marka, który ok. roku 40 przybył do Egiptu i tam poniósł śmierć w roku 68. Patriarchat ten odgrywał niezwykle ważną rolę w historii Kościoła Powszechnego, zwłaszcza w pierwszych pięciu wiekach chrześcijaństwa. Aleksandria szczyti się wybitnymi pisarzami, świętymi, biskupami, filozofami i egzegetami, takimi jak np.: Panten († przed 200), św. Klemens Aleksandryjski († przed 215), Orygenes († 253/254), Heraklas († 247/248), czy też Ojcami Kościoła Powszechnego: patriarchą Aleksandrem I (panowanie: 312-328), Atanazym Wielkim (ok. 295-373) i Cyrylem Aleksandryjskim († 444). To właśnie w Egipcie narodził się monastycyzm dzięki swym wielkim twórcom, takim jak, św. Antoni pustelnik († 356), św. Pachomiusz († 346/348), św. Paweł z Teb († 341), św. Makary Wielki († 390), Szenute z Atripe († 466).

Tradycja mówiąca o założeniu przez św. Marka patriarchatu Aleksandryjskiego i rola, jaką odgrywał on w pierwszych pięciu wiekach chrześcijaństwa, sytuowały go w pewnym okresie na drugim miejscu po Rzymie. Starożytny Kościół egipski posiadał dwa oblicza: w kontaktach zewnętrznych działał w sferach greckich, natomiast w życiu codziennym wspólnot chrześcijańskich do głosu dochodziły rodzime tradycje egipskie. Zerwanie łączności Koptów z Rzymem nastąpiło po Soborze Chalcedońskim (451). Większość egipskich chrześcijan opowiedziała się wówczas za swym patriarchą Dioskurem, który odmówił uznania dogmatu o odrębności dwóch natur Chrystusa. Byli jednak chrześcijanie wierni Rzymowi, których najpierw nazywano melkitami (tzn. zwolennikami króla, protektora soboru w Chalcedonie), a później katolikami. Jest prawdą, że polityka odgrywała wielką rolę przy obsadzaniu stolicy patriarchalnej; bywali więc na przemian patriarchowie monofizyccy bądź katolicy, czasem równocześnie z obydwu opcji. Katolicy mieli często patriarchów,

którzy byli Bizantyjczykami. Ostatni z nich, Marek II (początek XIII wieku), próbował nawet zastąpić ryt aleksandryjski bizantyjskim⁶.

Po wielkiej schizmie wschodniej (1054) Rzym próbował kilkakrotnie nawiązać unię z chrześcijanami egipskimi. Pierwsza miała miejsce na Soborze Florenckim 4 II 1442 (*Bulla unionis Coptorum, Cantate Domino*⁷). Jednakże odległość, izolacja Koptów od świata europejskiego, ignorancja i prześladowania chrześcijan przez muzułmanów sprawiły, że porozumienie to pozostało tylko na papierze. Kolejne wysiłki podejmowano na synodzie w Memfis w 1582 roku i 1814, jednak nie osiągnięto zadawalających rezultatów. Należy podkreślić, że kontakty papieżstwa z patriarchatem koptyjskim Aleksandrii były niemal stałe w XVI i XVII wieku. Pius IV (1559-1565) zaprosił na obrady Soboru Trydenckiego patriarchę koptyjskiego Gabriela VII (1525-1568). Patriarcha Jan XIV (1574-1589) utrzymywał kontakty z papieżem Grzegorzem XIII. Papież, przez ojców Eliana i Sassa, przesłał list i 100 kielichów dla ubogich kościołów. Patriarcha Gabriel VIII (1590-1601) kontaktował się z Sykstusem V i Klemensem VIII. W Rzymie przedstawiciele Gabriela VIII złożyli nawet w imieniu patriarchy wyznanie wiary. Dobre stosunki z Rzymem utrzymywali kolejni patriarchowie (szczególnie Jan XV i Mateusz II) do czasów Jana XVII, który zerwał kontakty z Watykanem. Stolica Apostolska nie zaniebdywała małych grup katolików w Egipcie; franciszkanie od XVIII wieku prowadzili zorganizowane duszpasterstwo.

W roku 1741 papież Benedykt IV mianował wikariuszem apostolskim Atanazego, koptyjskiego biskupa Jerozolimy, który złożył katolickie wyznanie wiary, dla Koptów – katolików w Egipcie. Od tego czasu katolicy koptyjscy podlegali administracji wikariuszy apostolskich a studentów koptyjskich przyjmowano do kolegium *De Propaganda Fidei*. Ponieważ kolejna próba zawarcia unii w 1914 roku nie powiodła się, katolicy koptyjscy uniezależnili się całkowicie od zwierzchnictwa koptyjskiego patriarchatu prawosławnego. W 26 XI 1895 papież Leon XIII na mocy konstytucji apostolskiej *Christi Do-*

⁶ Na temat Patriarchatu Aleksandryjskiego i Kościoła Koptyjskiego istnieje bardzo wiele opracowań zob. np.: P. du Bourget, *Les Coptes*. Paris 1988; E. Brunner-Traut, *Die Kopten. Leben und Lehre der frühen Christen in Ägypten*. Regensburg 1982; A.S. Atiya, *A History...*, s. 13-124; E.L. Buther, *Story of the Church of Egypt*, t. 1-2, London 1897; S. Schaulcur, *Histoire des Coptes d'Égypte*. Paris 1960; R. Kasser, *Les origines du christianisme égyptien*, W: *Revue de Théologie et de Philosophie* 3/12(1962), s. 11-28; B. Evetts, *History of the Patriarchs of the Coptic Church of Alexandria*. Paris 1914; T. Orlandi, *Storia della Chiesa di Alessandria*, t. 1-2, Milano – Varese 1968-1970; K.N. Khella, *Naissance et développement de l'Église Copte*. W: *Cahiers d'Études Chrétiennes Orientales* 5. Paris 1967; C.D.G. Müller, *Die koptische Kirche zwischen Chalkedon und Arabereinmarsch*. W: *Zeitschrift für Kirchengeschichte* 75(1964) 271-308; Ch. Cannuyer, *Les Coptes*. Marcdsous 1990.

⁷ Zob. Concilium Florentinum, *Sessio XI, Cantate Domino, [Bulla unionis Coptorum]*. W: *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, red. G. Alberigo i inni, Bologna 1996, s. 567-583.

mini powołał patriarchat aleksandryjski dla Koptów katolików: *Patriarcatum Alexandrinum restituumus et pro Coptis constituimus*⁸.

Obecnie patriarchat koptyjsko – katolicki liczy ok. 210.000 wiernych, a jego skład wchodzi 6 diecezji:

a) Diecezja Patriarchalna

Patriarchowie i biskupi ordynariusze diecezji:

Cyryl-Makary 1895-1908.

W latach 1908-1947 patriarchat posiadał dwóch administratorów apostołskich: Maksimosa Sedfaui, następnie Marka Khouzan. Ten ostatni został mianowany patriarchą 9 VIII 1947 a następnie intronizowany 7 III 1948, przybierając imię Marka II. Zmarł w 1958 roku.

Stefanos I 1958-1986.

Stefanos II 1986-.

Obecny patriarcha, Stephanos II Ghattas, C.M., zarządza diecezją wraz ze swoimi biskupami pomocniczymi Yuhannem Golta i Andraosem Salama.

W diecezji zamieszkuje ok. 87.000 Koptów-katolików. U boku patriarchy działają trzy rady (pastoralna, duchowa i ds. kapłańskich). Wydawane są trzy czasopisma: *El-Salah* („Pobożny”), *Sadik el-Kahen* („Przyjaciół Kapłanów”), *Rissalat el-Kanissa* („Przesłanie Kościoła”). Na terenie diecezji znajduje się Wyższe Seminarium Duchowne dla kleryków wszystkich diecezji i rytów katolickich. Diecezja patriarchalna prowadzi też liczne dzieła miłosierdzia. Działają dwie organizacje: *Towarzystwo dobroczynne Koptów-katolików* oraz *Stowarzyszenie pomocy biednym studentom*. W posiadaniu diecezji są: dom księży, dom dla starszych kapłanów, dom pomocy dla starszych osób świeckich, dom św. Józefa dla biednych rodzin oraz dwa domy wypoczynkowe nad morzem w *Baltim* i *Marsa Matruh*. Oprócz licznych szkół zakonnych działających w Egipcie, Patriarchat prowadzi trzy⁹.

b. Diecezja Minia

Diecezja Minia (Hermopolis) została erygowana przez papieża Leona XIII 26 XI 1895. Diecezja obejmowała fragment doliny Nilu (od Gizy na północy do wsi Abu Korkas na południu). Synod Patriarchalny na posiedzeniu 1 XI 1988 roku przekazał diecezji patriarchalnej trzy regiony administracyjne Egiptu: Giza, Beni Suef i Fajum. Obecnie diecezja Minia obejmuje jedynie okręg administracyjny Minii, tzn. od Maghagha do Etlidem na południu.

⁸ Por.: M. Hanna, *Die koptische Kirche. Ihre Trennung und ihr Einheitsstreben*. Der Christliche Osten 28(1973), s. 68-83; J.-P. Valognes, *Vie et mort...*, s. 273-277; ACE, 9-11; R. Janin, *Les Églises Orientales et les rites orientaux*. Paris 1955.

⁹ ACE, 11-19.

Biskupi diecezji:

Maksimios Sedfaui	1896-1925;
Bassilios Bestawros	1926-1934;
Guergues el-Baraka	1938-1946;
Bulos Nosseir	1950-1967;
Isac Ghattas	1967-1977;
Antonios Naguib	1977.

Dziś teren diecezji zamieszkuje ok. 35.000 katolików, kler diecezjalny liczy 45 księży. Diecezja Minia posiada 26 kościołów. Istnieją dwie rady: duszpasterska i kapłańska. Na terenie diecezji znajduje się kilka szkół katolickich: jedna kierowana przez diecezję a siedem przez zgromadzenia zakonne. W diecezji Minia działa 7 kongregacji zakonnych żeńskich w 14 domach i 3 męskie w 3 domach¹⁰.

c) Diecezja Assiut

Diecezja ta powstała z inicjatywy biskupa Aleksandra Habib Scandar (†1964). W dniu 9 VIII 1947 roku diecezja Teby została zmniejszona o dawne tereny Lycopolis, czyli dzisiejszy teren okręgu Assiut. Następcą Aleksandra Habib Scandar był franciszkanin Yuhanna Nuer, który ze względu na stan zdrowia zrezygnował 20 III 1990 roku. Obecnie biskupem ordynariuszem jest Kyryllos William.

Terytorium diecezji zamieszkuje ok. 34.000 Koptów katolików, którzy posiadają 39 kościołów. Na terenie diecezji pracuje ok. 40 kapłanów (w tym wielu franciszkanów); działa 8 zgromadzeń zakonnych w 12 domach¹¹.

d) Diecezja Sohag

Przed podziałem nosiła nazwę diecezji Teb. Została ufundowana przez papieża Leona XIII 26 XI 1895 i obejmowała tereny od Mallawi do Asuanu na południu. W 1949 roku nastąpił podział, w wyniku którego diecezja zmniejszona została o region Luksoru i Minii.

Biskupi diecezji:

Ignacy Berzi	1896-1925;
Marcos Khuzam	1926-1947;
Aleksandros Skandar	1947-1949;
Isaak Ghattas	1967-1982;
Marcos Hakim	1982-.

Diecezja liczy ok. 20. 000 katolików i pracuje w niej 24 księży w 19 kościołach. Na terenie diecezji działa też 5 zgromadzeń zakonnych w 6 domach¹².

¹⁰ ACE, s. 21-23.

¹¹ ACE, s. 24-28.

¹² ACE, s. 29-32.

e) Diecezja Luxor

Diecezja Teb Górnych w Egipcie została erygowana mocą dekretu papieskiego Christi Domini 26 XI 1895. Przed powstaniem diecezji Lycopolis (Asiut) i Sohag obejmowała znaczne obszary Górnego Egiptu. Obecnie teren diecezji Teby – Luksor zawiera prowincje Assuan i Kena, od Naga Hammadi do Assuanu. Mimo podziału, diecezja liczy 360 km długości. Biskup tej diecezji obejmuje również patronat nad Koptami-katolikami Sudanu.

Biskupi diecezji:

Ignacy Berzi	1896-1925;
Marc Khouzam	1926-1947;
Aleksander Skandar	1947-1949;
Izaak Ghattas	1949-1956 (1967);
Yuhanna Nuer OFM	1956-1965;
Andraos Ghattas CM	1967-1986; 1986 elekcja na patriarchę;
Ignacy Yaacub SJ	1986-1994;
Yuannes Zakariya	1994-.

Na terenie diecezji zamieszkuje ok. 15.000 wiernych, pracuje 9 księży diecezjalnych i 12 zakonnych, działa 7 zgromadzeń zakonnych żeńskich w 15 domach i 3 męskie w 11 parafiach¹³.

f) Diecezja Ismaliya

Dekretem Synodu Patriarchalnego cała strefa Kanału Sueskiego, dwie prowincje Synaju oraz fragment Deltę zostały oddzielone od diecezji Patriarchalnej. Z nich powstała nowa diecezja, Ismaliya. Synod Patriarchalny wybrał również na pierwszego ordynariusza tej diecezji dotychczasowego biskupa pomocniczego diecezji Patriarchalnej Athanasiosa Abadira († 1992). Jego następcą został Yuannes Zakariya (1993), który decyzją Synodu Patriarchalnego z 1994 został przeniesiony do Luksoru. Obecny biskupem jest Makarios Tewfik.

Diecezja liczy ok. 19.000 Koptów-katolików, których obsługuje 11 kapłanów w 11 parafiach. Na terenie diecezji działa 10 kongregacji zakonnych w 12 domach. Prowadzone są 2 szkoły diecezjalne i 7 zakonnych¹⁴.

2. Patriarchat Grecko-Melkicki-Katolicki Aleksandrii

Zwolennicy nauki Soboru Chalcedońskiego (451) w patriarchatach Aleksandrii, Antiochii i Jerozolimy zostali nazwani przez swych monofizyckich przeciwników (Koptowie, Jakobici) melkitami z powodu ich religijno-politycznych powiązań z cesarzem bizantyjskim (etymologicznie por. syryjskie *malika*, arabskie *malik*). Współcześnie – w zasadzie nie do końca właściwie – termin ten używany jest przez wielu na oznaczenie powiązanej z Rzymem wspólnoty melkickiej.

¹³ ACE, s. 33-36.

¹⁴ ACE, s. 37-38.

W patriarchatach wschodnich w różnym stopniu akceptowano dogmaty chalcedońskie. W Aleksandrii tylko niewielu chrześcijan pozostało wiernymi chalcedońskiemu wyznaniu wiary, w Antiochii ok. połowę, natomiast w Jerozolimie wszyscy. Po inwazji arabskiej (VII wiek) wielu melkitów opuściło tereny starożytnych patriarchatów, a w ciągu następujących wieków niejednokrotnie cierpieli srogie prześladowania ze strony muzułmanów. Melkici, odcięci od świata, de facto nie brali udziału w wydarzeniach związanych z powstaniem Wielkiej Schizmy Wschodniej. Chociaż Kościół Melkicki nigdy oficjalnie nie zerwał łączności z Rzymem, to jednak po 1516 roku w Imperium Otomańskim dostał się ponownie pod wpływły Konstantynopola. Od XVII wieku, w wyniku działalności zakonów, głównie franciszkanów, powstały na Bliskim Wschodzie silnie katolizujące grupy. Doprowadziło to do podpisania unii przez Rzym z dużą częścią wyznawców Kościoła Melkickiego w roku 1724. Odtąd datuje się też dwie hierarchie i podział na melkitów-katolików i melkitów-prawosławnych. Dopiero jednak w 1838 r. patriarcha Maksym III Mazlum uzyskał uznanie cywilnoprawne swej wspólnoty melkicko-katolickiej przez sultana, dzięki czemu melkicy-katolicy nie podlegali już procedurom sądowym melkitom-prawosławnym¹⁵.

Od początku XVIII wieku, na skutek różnych wydarzeń w terenach dzisiejszej Syrii i Libanu, wielu melkitów osiedliło się w Egipcie. Oczywiście ta emigracja również zachowała podział eklezjalny; wśród przybyszów do Egiptu znajdowali się zarówno melkicy katolicy jak i prawosławni. Jednak melkicy-katolicy nie posiadali własnej organizacji kościelnej ani w Syrii, ani na nowym terenie. Wychodząc naprzeciw tym potrzebom w 1771 roku Stolica Apostolska erygowała patriarchat Grecko-Melkicki-Katolicki Antiochii, który obejmował również Egipt. Na jego czele stanął Theodos Dahan. Na skutek kolejnych, silnych fal migracyjnych liczba melkitów-katolików wzrosła tak znacznie poza terenami Syrii, że Watykan uznał za stosowne korektę stolicy patriarchalnej dla melkitów-katolików, nadając patriarsze Maksymosowi III Mazumowi w 1838 tytuł patriarchy Antiochii, Aleksandrii i Jerozolimy¹⁶. Choć od 1838 roku patriarchowie melkicko-katolicy mogli rezydować w Damaszku, to jednak stolica nie została dokładnie ustalona: Syria czy Egipt. Zatem obok trzech patriarchatów melkicko-prawosławnych (Antiochia, Aleksandria, Jerozolima), które skupiają ok. 9.000.000 – 1.200.000 wiernych istnieje jeden

¹⁵ Na temat zob. szerzej: J. H a y y a r, *Le patriarche Maximos III Mazlum, un lutteur infatigable*. Harrisa 1957.

¹⁶ Na temat rozwoju patriarchatów melkickich zob.: C.K. Korolevskij, *Histoire des Patriarchats melkites*, t.1-2, Roma-Paris-Leipzig 1910; A.-D. van der Brincken, *Die „nationes Christianorum Orientalium“ (von der Mitte des 12. bis in die zweite Hälfte des 14. Jh.s)*. Köln 1973, s. 76-103; H. Musset, *Histoire du christianisme, spécialement en Orient*, t. 1-3, Harissa 1948-1949; J. Assfalg, P. Krüger, *Kleines Wörterbuch des christlichen Orients*. Wiesbaden 1975 (tłum. polskie, *Słownik chrześcijaństwa wschodniego*. Katowice 1998, 206-207); I. Dick, *Qu'est-ce que l'orient chrétien?*. Tournai 1965, 85-88; H. Z a y a t, *Les grecs melkites en islam*. Harrisa 1953.

zjednoczony patriarchat melkicko-katolicki (Antiochia-Aleksandria-Jerozolima) z ok. 1.200.000 wiernymi. Zatem obydwie patriarchaty są niemal identyczne pod względem liczebności wiernych¹⁷.

Patriarchowie na stolicy patriarchalnej Antiochii-Aleksandrii-Jerozolimy:

Maximos III Mazlum	1838-1855;
Clemens Bahus	1856-1864;
Grzegorz II Józef Sayur	1864-1897;
Piotr IV Geragiri	1898-1902;
Cyryl VIII Geha	1903-1916;
Dimitrios I Cadi	1919-1925;
Cyryl IX Maghabghab	1927-1947;
Maksymos IV Sayegh	1947-1967;
Maksymos V Hakim	1967-.

Obecnym wikariuszem generalnym patriarchatu w Aleksandrii jest biskup Paul Antaki. Utrzymuje on świetne kontakty z melkitami prawosławnymi. Liczba melkitów katolików w Egipcie wynosi ok. 7000. Warto jednak podkreślić, że w 1950 roku było ich 28.000. Obecnie pracuje tam ok. 14 księży. Kapłanom służą pomocą rady patriarchalne (Kair, Aleksandria), które składają się z zaangażowanych świeckich. Założenie rady patriarchalnej sięga początków XX wieku. Patriarchat posiada w Egipcie 3 towarzystwa dobroczynne (Kair, Aleksandria, Mansurah). Melkici katolicy prowadzą w Egipcie 6 szkół (5 w Kairze i 1 w Aleksandrii) oraz stołówkę dla biednych uczniów. Patriarchat wydaje też dwa czasopisma: *Le Lien* i biuletyn wspólnoty melkickiej¹⁸.

3. Diecezja Maronicka w Kairze

Powstanie Kościoła Maronickiego wiąże się z założeniem klasztoru św. Maruna nad Orontesem w Syrii. Powstał tam ośrodek oporu przeciw antychalcedońskiemu monofizytom. Burzliwa historia patriarchatu antiocheńskiego miała poważny wpływ na powstanie Kościoła Maronickiego. W czasie najazdu perskiego w 609 roku zmarł patriarcha Atanazy II i do 629 roku stanowisko to nie zostało obsadzone. W 636 roku Syrię zdobyli Arabowie. Z tego powodu patriarchowie rezydowali w Konstantynopolu. Na VI soborze ekumenicznym w Konstantynopolu (680/681), który potępił monoteletyzm, nie byli obecni biskupi z Syrii. Aż do XI wieku ustalenia tego soboru nie znane były Maronitom. Ze względu na swą wierność ustaleniom soborów ekumenicznych, Maronici wiele ucierpieli od Jakobitów (monofizytów). W czasach wypraw krzyżowych Maronici współpracowali z łacinnikami. Patriarcha Jeremiasz II brał udział w Soborze Laterańskim IV (1215), a rok później został uznany przez papieża za patriarchę Antiochii. Od tego wydarzenia Maronici nieprzerwanie

¹⁷ J.-P. Valognes, *Vie et mort...*, s. 285; 321.

¹⁸ ACE, s. 39-43.

trwają w pełnej jedności z Rzymem; z czasem następowała latynizacja tego kościoła¹⁹. Obecnie Kościół Maronicki liczy ok. 3. 304. 000 wyznawców²⁰.

Maronici w Egipcie znani byli jako Libańczycy, jako tacy pojawiają się u pisarzy arabskich i europejskich. Ich obecność w Egipcie potwierdzona jest już z czasów wypraw krzyżowych. Jednak stała rezydencja duchowieństwa maronickiego w Egipcie po raz pierwszy poświadczona jest w roku 1639. Wtedy to właśnie patriarcha maronicki Grzegorz Omeira dokonał wizytacji maronickiej wspólnoty w Egipcie. Wspomina o tym P. Coppin w 1680 roku. Według Anny Kustodii Ziemi Świętej Stolica Apostolska posługiwała się chętnie Maronitami do kontaktu z egipskimi chrześcijanami, ponieważ ci pierwsi lepiej niż Europejczycy rozumieli mentalność Koptów. Żyjący w Egipcie Maronici nie asymilowali się bynajmniej z Koptami. W XVIII wieku biskup maronicki Semaan podrożował do Egiptu i tam spotkał się z prośbami Maronitów o Mnichów Alepińskich (dzisiaj Mariamitów). Już od 1745 roku zakonnicy tej reguły przybyli do Egiptu i zamieszkali tam, gdzie znajdowały się skupiska Maronitów: w Zagazig, Darb el-Gueneina, Chubrah, Mansura, Heliopolis, Zeitun i Port Said oraz w Sudanie w Chartumie. W Aleksandrii przebywali księża diecezjalni, którzy dzięki pomocy dr Clot Bey posiadali swój kościół. W 1906 roku patriarcha maronicki Hoyek ustanowił wikariat patriarchalny w Kairze ustanawiając wikariuszem biskupa J. Dariana zwierzchnikiem duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego. W 1946 r. Stolica Apostolska erygowała diecezję maronicką w Kairze, której pierwszym biskupem został Pierre Dib.

Wikariusze patriarchalni i biskupi maronicy diecezji Kair:

Józef Darian 1906-1920;

Emmanuel Fares 1928-1943;

Pierre Dib 1947-1965;

Józef Mrhi 1972-1989;

Józef Dergham 1989 -.

Obecnie przebywa w Egipcie ok. 5000 Maronitów. Wypada podkreślić, że w 1952 r. było ich ok. 20.000. W katedrze i 4 kościołach pracuje 6 kapłanów²¹.

4. Diecezja Syryjsko-Katolicka w Kairze

Początków Kościoła Syryjskiego dopatrywać się można we wczesnej wspólnocie antiochejskiej. Kościół Antiocheński stał się jednym z wielkich centrów chrześcijaństwa w pierwszych pięciu wiekach. Pośród wielu wybitnych Antiocheńczyków, wypada wspomnieć przedstawicieli teologicznej szkoły egze-

¹⁹ Na temat Kościoła maronickiego zob. szerzej: A.-D. van der Brincken, *Die „nationales Christianorum...”, s. 164-177; J.-P. Valognes, Vie et mort..., s. 368-405; P. Dib, L'Église Maronite, t. I, Paris 1930; t. II, Beyrouth 1962; t. III, Beyrouth 1973; t. cz. c, Histoire de l'Église Maronite, Beyrouth 1962; A.S. Atiya, A History..., s. 340-366.*

²⁰ Por. R.G. Roberson, *The Eastern..., s. 145.*

²¹ ACE, s. 44-46.

getycznej, która pielegnowała historyczno-gramatyczną egzegezę Pisma Świętego (Diodor z Tarsu † 393/394; Teodor z Mopseustii † 428). Jednakże po Soborze Chalcedońskim (451) dokonął się rozłam w tej wspólnotcie, ponieważ w miastach narzucono nauki soboru rozporządzeniami cesarskimi, a na wsiaach niemal wszędzie je odrzucono. Jakub Baradai, biskup Edessy, przy czynił się do utwierdzenia pozycji antychalcedońskich; w konsekwencji chrześcijan, nie przyjmujących ustaleń tego soboru, nazwano Jakobitami.

W średniowieczu, kiedy Syryjczycy wypracowali świetne szkoły filozoficzne, historyczne i teologiczne nastąpiło ożywienie syryjskiej nauki prawosławnej. W pełni swego rozkwitu kościół ten posiadał 20 metropolii i 103 diecezje sięgające terenów dzisiejszego Afganistanu i Turkiestanu.

Z okresu wypraw krzyżowych istnieje wiele świadectw o pozytywnej współpracy biskupów syryjskich prawosławnych z biskupami łacińskimi. Niektórzy biskupi syryjscy skłaniali się też do unii z Rzymem; jednak mimo dekretu o jedności pomiędzy Syryjskim Kościołem Prawosławnym a Rzymem na Soborze Florenckim (*Bulla unionis Syrorum, Multa et admirabilia* z 30. XI. 1444²²) w praktyce nie osiągnięto jedności. Pracę wśród syryjskich chrześcijan rozpoczęli misjonarze jezuitcy i kapucyńscy w Aleppo w 1622 roku. Działalność ta zaowocowała syryjską hierarchią katolicką, która reprezentowała liczne pro rzymskie stronnictwo w latach 1662-1702. W 1782 roku Święty Synod Syryjskiego Prawosławia wybrał na metropolitę Michaela Jarweha z Aleppo, który wkrótce po wyborze przyjął katolickie wyznanie wiary i schronił się w Libanie w założonym przez siebie klasztorze Naszej Pani Sharfeh. Od tej pory powstały dwie linie hierarchiczne w Kościele Syryjskim: katolicka i prawosławna. W 1829 roku rząd turecki prawnie uznał Syryjski Kościół Katolicki. Wielkie rozpowszechnianie się syryjskiego katolicyzmu na niekorzyść prawosławia zatrzymały potworne masakry chrześcijan w Imperium Otomańskim na początku XX wieku²³, które rozpoczęły się już 1860 roku²⁴. Obecnie Ko-

²² Zob. Concilium Florentinum, *Sessio XIII, Multa et admirabilia, [Bulla unionis Syrorum]*. W: *Conciliorum Oecumenicorum Decreta ...*, s. 586-589.

²³ Na temat kościoła Antiocheńskiego i Syryjskiego istnieje wiele opracowań zob. np.: A. Baumstark, *Geschichte der syrischen Literatur mit Ausschluss der christl.-palästinensischen Texte*. Bonn 1922; W. de Vries, *Dreihundert Jahre syrische-katholische Hierarchie. Ostkirchliche Studien* 5(1956) s. 137-157; Mar Youssef, *Die syrische Kirche von Antiochien und ihre ökumenische Situation, Ut omnes unum* 36. Paderborn 1973, s. 66-75; J.-P. Valognes, *Vie et mort ...*, s. 336-367; J.-M. Fiey, *Chrétiens syriaques sous les Abbassides*. Louvain 1980 (*Corpus scriptorum christianorum orientantium*); tenże, *Chrétiens syriaques sous les Mongols*. Louvain 1975 (*Corpus scriptorum christianorum orientantium*); tenże, *Communauté syriaques en Iran et en Iraq des origines a 1552*. Londres 1979; tenże, *Jalons pour une histoire de l'Église en Iraq*. Louvain 1970, (*Corpus scriptorum christianorum orientantium*).

²⁴ Por. F. Lenormand, *Histoire des massacres de Syrie en 1860*. Paris 1861.

ściół Syryjsko-Katolicki liczy ok. 100.000-110.000 wyznawców²⁵ (niektóre statystyki Kościoła Syryjskiego podają liczbę 200.000²⁶).

Chrześcijanie syryjscy byli obecni w Egipcie od pierwszych wieków chrześcijaństwa. O wielkim znaczeniu i jego wpływie świadczy choćby monaster syryjski pośród koptyjskich klasztorów w Wadi Natrun, który nosił nazwę Deir El-Surian. Kiedy w XVII wieku Syryjczycy rozpoczęli na nowo budować jedność z Rzymem, powstała również w Egipcie wspólnota syryjsko-katolicka składająca się głównie z emigrantów z Syrii i Mezopotamii. Od początków XIX wieku wspólnota ta posiada stałych duszpasterzy, a w 1850 roku otrzymała kościół pod wezwaniem św. Eliasza w Kairze Muski. Dobrodziejami i fundatorami tego kościoła byli Elie Dagha i Faragallah Musali. Pod względem administracyjnym katolicy syryjscy należeli do dwóch wikariatów, z których jeden znajdował się w Kairze, a drugi w Aleksandrii. Synod Syryjski z 1965 roku połączył oba te wikariaty tworząc diecezję syryjsko-katolicką w Kairze. Wielu patriarchów syryjsko-katolickich, jak np. Michael Garueh, Antoni Semhery, Efrem Rahmani, patriarcha – kardynał Gabriel Tappuni i obecny patriarcha Ignacy Antoni II Hayek odwiedzało swe wspólnoty w Egipcie.

Wikariusze patriarchalni i biskupi diecezji syryjsko-katolickiej w Kairze:

Bazyli Kandalajt	1895;
Ignacy Nuri	1904-1913;
Rafael Gibri	1914-1925;
Julian Behnan Kalian	1925-1928;
Klemens Michael Bakkache	1928-1958;
Rabula Yussuf Bakkache	1958-1963;
Bazyli Piotr Habra	1963-1977;
Bazyli Mussa Daud	1977-1995;
Józef Hannuche	1996;

Wspólnota syryjsko-katolicka w Egipcie liczy obecnie ok. 2040 wiernych oraz 4 duszpasterzy (wraz z biskupem) działających przy katedrze i w dwóch kościołach. Diecezja posiada radę konsultacyjną złożoną ze świeckich, zajmującą się finansami i administracją, towarzystwo dobroczynne, Legion Maryi, bezpłatną przychodnię lekarską Settena Mariam oraz szkołę St. Michel w Daher²⁷.

²⁵ Por.: C. Sélis, *Les syriens orthodoxes et catholiques*. Marcdsous 1988, s. 208-209; Y. Co-urbage, P. Fargues, *Chrétiens et juifs dans l'islam arabe et turc*. Paris 1992, s. 328.

²⁶ Por. J.-P. Valognes, *Vie et mort...*, 356.

²⁷ ACE, s. 47-48.

5. Diecezja Ormiańska-Katolicka Aleksandrii dla Egiptu i Sudanu z siedzibą w Kairze

Starożytna Armenia znajdowała się na wschodnich terenach dzisiejszej Turcji. Królestwo Armenii było pierwszym państwem, które oficjalnie przyjęło chrześcijaństwo na początku IV wieku (za panowania Tridatesa III)²⁸. W roku 506 Synod Ormiański odrzucił chrystologię chalcedońską, stawiając się tym samym poza Kościołem Powszechnym²⁹.

Krzyżowcy nawiązali bliskie kontakty z Kościołem Ormiańskim. Król Le-on II w czasie swej koronacji złożył nawet katolickie wyznanie wiary. Od czasów katolikosa Grzegorza VI (1194-1203) do podboju Armenii przez Turków w 1375 roku nastąpił okres ścisłej współpracy pomiędzy Rzymem i Kościołem Ormiańskim. Jednak unia ta nie była akceptowana przez wszystkich Ormian. 22 listopada 1439 roku Ojcowie Soboru Florenckiego wydali dekret *Exultate Deo* o ponownym zjednoczeniu z Ormiańskim Kościołem Apostolskim³⁰. Choć dokument ten nie posiadał natychmiastowych skutków, stał się on podstawą do powstania później Ormiańskiego Kościoła Katolickiego. Wielkie zasługi w budowaniu pełnej łączności między Rzymem i Kościołem Ormiańskim położyła nie istniejąca dziś wspólnota zakonna spokrewniona z dominikanami – Mnichowie Jedności. Do pierwszej formalnej unii doszło na terenach Polski w XVII wieku we Lwowie³¹. Można powiedzieć, że wśród Ormian były zawsze silne grupy katolicyzujące. W XVIII wieku zaczęły się one upominać o własną strukturę kościelną, dlatego papież Benedykt XIV w 1742 roku mianował byłego ormiańskiego biskupa apostolskiego Abrahama Ardziviana (1679-1749) na patriarchę Ormian Cylicji. Po okresie prześladowań, pod naciskiem Francji, rząd turecki tę wspólnotę uznał w 1829 roku³².

²⁸ O wcześniejszych misjach chrześcijańskich na terenie Armenii zob. B. MacDermot, *The Conversion of Armenia in 294 A.D.* Revue des études arméniennes – NS 7(1970) s. 281-359.

²⁹ Na ten temat szerzej zob.: K. Sarkissian, *The Council of Chalcedon and the Armenian Church*. London 1965.

³⁰ Zob. Concilium Florentinum, *Sessio VIII, Exultate Deo, [Bulla unionis Armenorum]*. W: *Conciliorum Oecumenicorum Decreta ...*, s. 534-559.

³¹ Na ten temat zob. szerzej: S. Dziedzic, *Tendencje unijne Ormian polskich*. W: *Krakowski Zeszyty Ukrainoznawcze 5-6(1996-1997)* s. 53-68; G. Petrowicz, *L'Unione degli Armeni di Polonia con la Santa Sede 1626-1686*. Roma 1950.

³² Na temat burzliwych dziejów Kościoła Ormiańskiego zob. szerzej: M. Ormanian, *The Church of Armenia*. London 1955; L. Arpcc, *Armenian Christianity from the Beginning to our own Time*. New York 1946; P. Rondot, *Les Chrétiens d'Orient*. Paris 1955, s. 171-199; S. Weber, *Die katholische Kirche in Armenien, ihre Begründung und Entwicklung vor der Trennung*. Freiburg 1903; M. Ormanian, *Le Vatican et les Arméniens*. Roma 1873; B. Spuler, *Gegenwartslage der Ostkirchen*. Frankfurt 1968, s. 264-265; 287-300; G. Petrowicz, *La chiesa Armena in Polonia*. Roma 1971; J.M. Terzian, *Le patriarcat de Cilicie et les Arméniens catholiques*. Beyrouth 1955; J. Meccerian, *Histoire et institutions de l'Église arménienne. Évolution nationale et doctrinale, spiritualité, monachisme*. Beyrouth 1965; G. Dedcyan, *Histoire des Arméniens*. Toulouse 1982.

Krwawe prześladowania Ormian na przełomie XIX i XX wieku doprowadziły do ogromnych strat Kościoła; szacuje się, że zginęło wtedy 1,5-2 mln Ormian prawosławnych i katolików³³. Obecnie Katolicki Kościół Ormiański liczy ok. 300.000 wyznawców, z których ok. 150.000 żyje poza granicami Armenii i Bliskiego Wschodu³⁴.

Ormianie osiedlili się w Egipcie już za panowania Fatymidów (969-1171). W historii nowożytnej – zwłaszcza w XIX wieku – stanowili oni elitę intelektualną tego kraju. Katolicy armeńscy obecni są również w dziejach Egiptu. W 1734 roku kolonia armeńskich katolików złożona z 40 rodzin posiadała w Kairze własnego proboszcza. W 1737 powstała kaplica ormiańska pod wezwaniem św. Grzegorza. Proboszczem tej parafii został R.P. Hagop. Od tego roku dysponujemy księgą chrztów i ślubów. W niej odnotowano przybycie dwa lata później drugiego katolicko-ormiańskiego kapłana – P. Kaspara. W 1753 roku Katolicki Patriarchat Ormiański z siedzibą w Libanie wziął oficjalnie pod opiekę katolików ormiańskich w Egipcie. W XIX wieku zostały zbudowane dwa kościoły ormiańsko-katolickie: w 1811 roku w starym Kairze pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny i w 1838 pod wezwaniem św. Grzegorza (dwa lata później został zamknięty). Pod koniec XIX wieku powstała kaplica w Aleksandrii, w 1926 nowa katedra pod wezwaniem Zwiastowania N.M.P., a w 1932 roku kościół pod wezwaniem św. Teresy w Heliopolis (dziś dzielnica Kairu). Od 1849 roku rezydują w Kairze biskupi katolicko-ormiańscy, którzy mają pod swą opieką również wiernych swego kościoła zamieszkujących Sudan.

Wikariusze patriarchalni i biskupi ormiańsko-katolicy Kairu:

Boghos Attarian	1849-1866;
Barnabas Akchehirian	1886-1898;
Boghos Sabbaghian	1901-1904;
Servepe Tavitian	1904-1908;
Bedros Koyunian	1908-1911;
Hovhannes Kuzian	1911-1933;
Hagop Nessimian	1933-1960;
Rafael Bayan	1960-1989;
Pierre Taza	1989-.

Diecezja obejmuje 620 rodzin w Egipcie i Sudanie, czyli ok. 1560 osób. Opiekę duszpasterską prowadzi biskup i dwóch kapłanów. Diecezja posiada katedrę w Kairze (kościół Zwiastowania N.M.P.) i dwa kościoły: w Heliopolis i Aleksandrii (ten drugi bez rezydującego proboszcza). W diecezji działa-

³³ Por. np. *Rapport secret sur les massacres d'Arménie*. Paris 1918, reprint 1987; G. Malléville, *La Tragédie arménienne de 1915*. Paris 1988;

³⁴ Por. J.-P. Valognes, *Vie et mort...*, s. 494.

ją: rada patriarchalna (biskup, 9 świeckich, jeden kapłan), która odbywa comiesięczne posiedzenia oraz rada duszpasterska, która zajmuje się problemami duszpasterskimi i ekumenicznymi i zbiera się przynajmniej raz w miesiącu. Ormianie-katolicy w Egipcie posiadają towarzystwo dobroczynne, dwa chóry, dom parafialny w Heliopolis i dom wakacyjny w Kairze³⁵.

6. Diecezja Chaldejsko-Katolicka w Kairze

Według Tradycji, chrześcijaństwo w Chaldei (południowa Babilonia) zaprowadzić miał sam św. Tomasz apostoł. Tak czy inaczej chrześcijaństwo na tych terenach rozwijało się intensywnie, o czym świadczy istnienie dobrze rozwiniętej hierarchii kościelnej w III i IV wieku.

Katolicy chaldejscy wywodzą się z Asyryjskiego Kościoła Wschodu (nestorian). Od XIII wieku dominikanie i franciszkanie rozpoczęli działalność misyjną wśród nestorian. Doprowadziło to do pojedynczych nawróceń biskupów i kilku nietrwałych unii, np. w 1340 r. chaldejczycy zamieszkali na Cyprze, weszli w unię z Watykanem. Odnowiono ją na Soborze Florenckim (dekret *Benedictus sit Deus* z 7. VIII. 1445³⁶). W czasie kryzysu w kościele Asyryjskim (XV-XVI wiek), który wybuchł na skutek nepotyzmu rodziny patriarchalnej, grupa biskupów asyryjskich zaczęła szukać jedności z Rzymem (1552). Na swego patriarchę wybrali opata Yuhanna Sulaka, który został zatwierdzony przez papieża Juliusza III w 1553 roku i przybrał imię Szymona VIII. Opozycja, którą kierował asyryjski patriarcha, doprowadziła do zamordowania Szymona VIII w 1555 roku. Od tego momentu rozpoczął się długi okres rywalizacji pomiędzy Chaldejczykami i Asyryjczykami. Ostatecznie przewagę zyskali Chaldejczycy, i dziś przyjmuje się, że jest ich znacznie więcej od nestorian. W ciągu wieków wielokrotnie zmieniano stolicę patriarchalną; pewną stabilność uzyskano dopiero w 1830 roku, a stolica została w Mosulu do 1950 roku, kiedy to na skutek migracji ludności przeniesiono ją do Bagdadu. Od XIX wieku patriarcha tego kościoła nosi tytuł Patriarchy Babilonu i Chaldejczyków. Chaldejczycy zostali zdziesiątkowani w czasie potwornych masakr w czasie I wojny światowej³⁷. Obecnie Kościół Katolicko-Chal-

³⁵ ACE, s. 50-52.

³⁶ Zob. Concilium Florentinum, *Sessio XIV, Benedictus sit Deus, [Bulla unionis Chaldehyorum Maronitarumque Cyprii]*. W: *Conciliorum Oecumenicorum Decreta ...*, s. 589-591.

³⁷ Na ten temat zob. szerzej: H. de Mauroy, *Chrétiens en Iran. Proche-Orient Chrétien* 24(1974) s. 139-162; G. Beltrami, *La Chiesa caldea nel secolo dell'unione*. Roma 1933; J. Habbî, *Signification de l'union chaldéenne de Mar Soulaqa avec Rome en 1553*. L'Orient syrien 11(1966) s. 99-132; H. de Mauroy, *Les Assyro-chaldéens dans l'Iran d'aujourd'hui*. Paris 1978; J.T. Navakatch, *Die syrisch-orthodoxe Kirche der südindischen Thomas-Christen*. Würzburg 1967, s. 29-37; W. de Vries, *Die Kirche der Nestorianer*. W: K. Algermissen, H. Fries, *Konfessionskunde*. Paderborn 1969, s. 86-100.

dejski liczy ok. 400.000 wyznawców na Bliskim Wschodzie i ok. 100.000 na emigracji. Podawana w niektórych środowiskach kościelnych liczba 1.000.000 wyznawców jest zawyżona³⁸.

W XIX wieku wiele rodzin Chaldeczyków opuściło swoją ojczyznę i zamieszkało w Egipcie. Pośród nich była spora liczba katolików. W 1890 roku było już na terenie Egiptu ok. 150 rodzin (ok. 600 osób) chaldejskich katolików pochodzących z Turcji i Iraku. W 1890 roku patriarcha chaldejski Abbo-Elyonan wysłał do Egiptu wikariusza Petrosa Abed. Dzięki katoliczce irackiej Helenie Abdel-Messih, w Faggala, dzielnicy Kairu powstał kościół chaldejsko-katolicki pod wezwaniem św. Antoniego Wielkiego.

W 1950 roku liczba katolików chaldejskich w Egipcie wynosiła 300 rodzin (ok. 1200 osób). W tym roku wikariusz patriarchalny Emmanuel Rassam budowę nowego kościoła, pod który kamień węgielny poświęcił patriarcha chaldejski Józef II Ghanima. Konsekrował go, przez wysłannika kardynała E. Tisséranta, papież Pius XII w 1953 r. poświęcając tę świątynię Matce Boskiej Fatimskiej. Z tej okazji wikariat został przeniesiony z Faggala do Heliopolis.

23 IV 1980 papież Jana Paweł II erygował diecezję chaldejsko-katolicką w Kairze. Biskup posiada jurysdykcję nad chaldejskimi katolikami na terenie całego Egiptu.

Wikariusze patriarchalni i biskupi chaldejsko-katolicki w Kairze:

Petros Abed	1890-1912;
Joseph Gharib	1912-1920;
Petros Aziz	1920-1928;
Paul Bero	1928-1932;
Suleiman Usta	1932-1939;
Emmanuel Rassam	1939-1964;
Efrem Bede	1964-1971
Thomas Bidawid	1971;
Ephrem Bede	1971-1984;
Ibrahim Sarraf	1984-.

Obecnie diecezja liczy ok. 400 katolików-chaldejskich i dwa kościoły: katedralny i św. Antoniego Wielkiego. Liczba kapłanów: jeden, czyli biskup (niektórzy żartobliwie stwierdzają, że jest on wikariuszem, proboszczem i biskupem zarazem). Katolicy chaldejscy współpracują z melkitami-katolikami. Grupy wiernych (głównie w Aleksandrii) znajdują się pod duszpasterstwem 3 parafii melkicko-katolickich³⁹.

³⁸ Por. J.-P. Valognes, *Vie et mort...*, s. 407.

³⁹ ACE, s. 53-54.

7. Wikariat Apostolski Aleksandrii, Heliopolis i Port Said dla katolików łacińskich w Egipcie

W związku z wzrastającą liczbą misji dyplomatycznych, handlowych i religijnych (franciszkanie), od XVII wieku stale wzrastała też liczba katolików łacińskich w Egipcie. Papież Grzegorz XVI erygował na mocy motu *proprio* z 18 V 1839 roku Wikariat Apostolski Egiptu i Arabii. Siedmiu pierwszych wikariuszy było zarazem delegatami apostolskimi:

Perpetuo Guasco	1839-1859;
Pascal Vujcic	1861-1867;
Luigi Ciurcia	1867-1881;
Anacleto Chicaro	1881-1888;
Guido Corbelli	1888-1896;
Gaudenzio Bonfigli	1896-1904;
Aurelio Briante	1904-1921.

W 1921 roku nastąpiło rozdzielenie funkcji wikariusza i delegata apostolskiego; ten ostatni posiada rezydencję w Kairze. W czasach dominacji angielskiej w Egipcie, kiedy przebywało tam wielu cudzoziemców, w tym duża liczba katolików łacińskich głównie pochodzenia włoskiego, maltańskiego i francuskiego, wikariat apostolski Egiptu został podzielony na trzy części: Heliopolis, strefa Deltę z siedzibą w Aleksandrii i strefa kanałowa z siedzibą w Port Said. Ponieważ obrządek łaciński Kościoła Katolickiego po rządach Nassera, na skutek emigracji stracił ok. 90% wyznawców, 27. I. 1961 wszystkie trzy strefy zostały ponownie połączone. Obecnie przebywa w Egipcie ok. 8000 katolików obrządku łacińskiego (w tym członkowie zgromadzeń zakonnych).

Stopniowo też wzrastała w Egipcie ranga placówki dyplomatycznej Stolicy Apostolskiej. Poniżej przedstawiam przedstawicieli Watykanu w Egipcie od 1921r.:

a) Delegaci Apostolscy:

Andrea Cassulo	1921-1927;
Valerio Valeri	1927-1933;
Riccardo Bartoloni	1933;
Torquato Dini	1933-1934;
Gustavo Testa	1934-1942;
Arthur Hughes	1942-1947.

b) Internuncjusze Apostolscy:

Arthur Huges	1947-1949;
Alberto Levamé	1949-1954;
Georges de Jonghe d'Ardoye	1955-1956;
Silvio Oddi	1957-1962;
Mario Brini	1962-1965.

c) Pronuncjusze Apostolscy:

Lino Zanimi	1966-1969;
Bruno Bernard Heim	1969-1973;

Achille Glorieux 1973-1984;
 Giovanni Moretti 1984-1989;
 Antonio Magnoni 1989-1994.

d) Nuncjusze:

Paolo Giglio 1986 -.

Zatem wikariat apostolski już blisko 80 lat oddzielony jest od funkcji dyplomatycznych. Obecnym wikariuszem apostolskim jest Egidio Sampieri OFM, biskup tytularny Mauretanii (ur. 1928, biskup od 1978). Wikariat posiada wikariuszów biskupich ds. zakonów i uchodźców Afrykańczyków. Działa trybunał kościelny I instancji. Wydawane są 3 czasopisma i periodyki: *Le Messenger* – tygodnik w j. francuskim i arabskim, *Publications du Centre des Etudes Orientales des Pères Franciscains de Terre Sainte (Mouski-Le Caire)* oraz *Ecrits du Centre Catholique des Communications Sociales*. W wikariacie znajduje się ok. 30 parafii; nie podaję dokładnej liczby kapłanów pracujących na parafiach, ponieważ wiele parafii obsługiwanych jest przez wspólnoty zakonne⁴⁰.

Ewenementem w Egipcie jest olbrzymia liczba zgromadzeń zakonnych; statystyka zakonna jest niezwykle imponująca: 66 domów zakonnych męskich ze 197 zakonnikami oraz 164 domy zakonne żeńskie z 1087 siostrami zakonnymi.

ZAKONY MĘSKIE W EGIPCIE (według ich kolejności przybycia)⁴¹

Nazwa zakonu (zgromadzenia)	data przybycia doEgiptu	ilość domów	liczba członków
1. Bracia Mniejsi Franciszkanie			
a) Prowincja Ziemi Świętej	1219	4	15
b) Vice - prowincja Egipska	1697	30	45
2. Lazaryści	1844	2	7
3. Bracia Szkolni	1847	7	16
4. Misjonarze Kombonianie	1867	5	16
5. Misjonarze Afrykańscy	1877	1	3
6. Jezuici	1879	7	30
7. Salezianie	1896	3	44
8. Karmelici Bosi	1926	2	5
9. Dominikanie	1928	1	6
10. Mali Bracia Jezusa	1968	2	4
11. Instytut Świecki <i>Prado</i>	1974	2	6
Razem:		66	197

⁴⁰ ACE, s. 55-59.

⁴¹ W oparciu o ACE, s. 149-176.

ZAKONY ŻEŃSKIE W EGIPCIE (według ich kolejności przybycia)⁴²

Nazwa zakonu (zgromadzenia)	data przybycia doEgiptu	ilość domów	liczba członkiń
01. Siostry Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo	1844	9	60
02. Siostry <i>Notre Dame de la Charité</i>	1845	8	60
03. Franciszki Misjonarki C.I.M.	1859	14	107
04. Kombonianki	1877	16	176
05. Siostry <i>Mère de Dieu</i>	1880	3	18
06. Siostry <i>Notre Dame de Sion</i>	1880	3	9
07. Misjonarki <i>Notre Dame des Apôtres</i>	1881	11	50
08. Siostry św. Karola Boromcusza	1884	4	46
09. Dominikanki <i>Notre Dame de la Délivrance</i>	1891	3	22
10. Siostry <i>Notre Dame des Douleurs de Tarbes</i>	1891	2	15
11. Franciszki misjonarki Niepokalanego Poczęcia	1898	2	5
12. Siostry <i>Sacré Coeur</i>	1903	8	64
13. Siostry Świętej Rodziny	1908	2	9
14. Franciszki Szkolne	1908	2	13
15. Siostry Miłosierdzia z <i>Besançon</i>	1909	6	23
16. Siostry św. Józefa z <i>Lyonu</i>	1911	2	7
17. Siostry Egipskie <i>Sacré Coeur</i>	1913	13	102
18. Karmelitanki Świętej Rodziny	1914	1	7
19. Salezjanki	1916	3	23
20. Klaryski	1919	1	12
21. Franciszki Misjonarki Maryi	1924	6	36
22. Karmelitanki Apostołki św. Józefa	1931	3	17
23. Siostry Franciszki-Elżbietanki	1935	8	48
24. Armeńskie Siostry Niepokalanego Poczęcia	1937	1	6
25. Towarzystwo Jezusa Chrystusa	1939	2	6
26. Siostry Matki Bożej Nieustającej Pomocy	1945	1	7
27. Małe Siostry od Wniebowzięcia	1951	2	7
28. Małe Siostry Jezusa	1951	5	16
29. Siostry Franciszki <i>Minimes de Sacré-Coeur</i>	1955	3	18
30. Dominikanki od św. Katarzyny ze Sicny	1968	1	3
31. Koptyjskie Siostry Jezusa i Maryi	1968	6	46
32. Siostry Opatrzności	1977	1	2
33. Misjonarki Miłosierdzia Matki Teresy z Kalkuty	1981	4	19
34. Indyjskie Córki Maryi	1984	1	3
35. Franciszki Krzyża Libańskiego	1988	1	4
36. Bazylianki	1988	1	4

⁴² W oparciu o ACE, s. 67-146.

Nazwa zakonu (zgrupowania)	data przybycia doEgiptu	ilość domów	liczba członków
37. Kolombianki św. Teresy	1992	2	8
38. Siostry Różańcowe	1993	2	6
39. Córki św. Anny	1994	1	3
Razem:		164	1087

Równie imponująca jest liczba szkół katolickich prowadzona głównie przez zakony na terenie Egiptu. W samym Kairze znajduje się ich 52, w Aleksandrii 24, w Delcie 12, w strefie Kanału Sueskiego 9, a w Górnym Egipcie 66. Łączna liczba szkół katolickich w Egipcie (1996) wynosiła 163 (na 233.500 katolików!). Oprócz Wyższego Seminarium Duchownego dla kleryków wszystkich obrządków (Kair Maadi) działają 4 niższe seminaria duchowne: niższe seminarium Koptów katolików w Tatha (Sohag) oraz 3 franciszkańskie (Giza, Asiat, Kafr el-Dawar).

* * *

Zaprezentowane powyżej informacje ukazują nam obraz Kościoła katolickiego w Egipcie. Licząca mniej niż 0,5% populacji tego kraju wspólnota katolicka posiada silne struktury i wykazuje wyjątkową żywotność na wielu odcinkach życia społecznego. Chciałbym jednak pogłębić refleksję nad egipskim katolicyzmem kilkoma uwagami dotyczącymi również teologicznych aspektów Kościoła.

Po pierwsze, w przeciwieństwie do Kościoła Koptyjskiego Prawosławnego, który w zasadzie jest „zamknięty” na świat zewnętrzny i sam musi borykać się z islamizacją, nietolerancją, oraz innymi problemami, katolicy egipscy posiadają silne powiązania międzynarodowe i to bynajmniej nie na zasadzie wpływów politycznych. Wynika to z samej struktury Kościoła Powszechnego. Koptowie-katolicy mogli liczyć na pomoc swych braci z Europy. Była ona szczególnie widoczna na przełomie XIX i XX wieku, kiedy to w Egipcie instalowały się pochodzące z różnych krajów zgromadzenia zakonne rozwijające szkolnictwo.

Po wtóre, katolicyzm egipski jest niezwykle pluralistyczny. Ta wielość nie niszczy tożsamości żadnego z obrządków, ani też nie przeszkadza jedności. Widzialnym znakiem tej jedności jest nie tylko podkreślanie swych związków ze Stolicą Apostolską, ale również na poziomie lokalnego kościoła Zgromadzenie Biskupów Katolickich Egiptu (tzw. A.H.C.E. = *Assemblée de la Hierarchie Catholique d’Egypte*). Niewątpliwie do powstania tego organu przyczynił się Sobór Watykański II (*Orientalium Ecclesiarum*, 4; *Christus Dominus*, 38), jednak nie należy zapominać, że w Egipcie grunt do tego rodzaju wspólnego działania przygotowały w ciągu wieków obecność i wzajemna

współpraca różnych kościołów katolickich. Wydaje się, że historię egipskich katolików można by retrospektywnie posumować słowami Vaticanum II: „/.../ należy troszczyć się o zachowanie i rozwój wszystkich Kościołów partykularnych i dlatego należy tworzyć parafie i własna hierarchię, gdzie tego domaga się dobro duchowe wiernych. Hierarchowie zaś różnych Kościołów /.../ powinni po naradzeniu się na okresowych zebraniach troszczyć się o popieranie jedności działania /.../ dla sprawniejszego krzewienia religii /.../” (*Orientalium Ecclesiarum*, 4). Temu celowi służy właśnie A.H.C.E., w skład której wchodzi wszyscy katolicy biskupi Egiptu, a której przewodniczącym jest obecnie patriarcha koptyjsko-katolicki Stephanos II Ghattas.

Po trzecie, współpraca katolików różnych rytów przekłada się na poziom praktyki. Można podawać wiele tego przykładów. Wyższe Seminarium Duchowne służy katolikom wszystkich obrządków. Katolikami chaldejskimi w Aleksandrii opiekuje się duchowieństwo melkicko-katolickie. Liczne organizacje apostołatu świeckich, takie jak: Papieskie Dzieła Misyjne, Legion Maryi, Ruch Eucharystyczny Młodych, Wspólnota Życia Chrześcijańskiego, Odnowa Charyzmatyczna, *Neo-Katechumenat*, Stowarzyszenie Katolickie Młodych Egipcjan, Ruch Pracujących Chrześcijan w Egipcie, Chrześcijańska Akcja Dzieci, Skauci, Międzynarodowe Towarzystwo Braterskie (A.F.I.), *Focolari* i inne skupiają katolików wszystkich obrządków. Podobnie koordynowane są wspólnie akcje socjalne i charytatywne: Towarzystwo Rozwoju i Edukacji Górnego Egiptu, Towarzystwo *El-Sanabel*, Komisja *Justitia et Pax, Caritas* – Egipt, *Catholic Relief Services*, Towarzystwo św. Wincentego a Paulo oraz *Providence* – Towarzystwo Ochrony Matki i Dziecka. Wreszcie, jedność wszystkich katolików egipskich przejawia się w działaniach Sekretariatu Generalnego Szkół Katolickich w Egipcie oraz Zgromadzenia Wyższych Przełożonych Zakonnych (niezależne dla zgromadzeń zakonnych męskich i żeńskich).

*

Czy sytuacja kościoła Katolickiego w Egipcie nie jest zatem jakimś praktycznym przykładem jedności Kościoła dialogu naszych czasów? Czyż nie jest to realizacja idei „różnorodności w jedności” bez relatywizmu i „wybujałego” pluralizmu? Jestem daleki od idealizowania współczesnego katolicyzmu egipskiego. Jednak przebywając w Egipcie nie mogłem oprzeć się wrażeniu, że spotykam się z realizacją nowego modelu eklezyjalnego, w którym troska o zachowanie pluralizmu tradycji poszczególnych Kościołów równocześnie implikuje strzeżenie pełnej jedności w ramach Kościoła Powszechnego. Nowy model? A może tak dawny jak Chrystusowy Kościół?

Pluralisme de l'Église Catholique en Egypte
Résumé

Cet article présente l'histoire et la situation actuelle des communautés chrétiennes qui composent l'Église Catholique en Egypte : Patriarcat Copte-Catholique d'Alexandrie, Patriarcat Grec Melkite Catholique d'Alexandrie, Diocèse Maronite du Caire, Evêché Syrien-Catholique du Caire, Diocèse Arménien Catholique, Diocèse Chaldeen Catholique et Vicariat Apostolique d'Alexandrie, Heliopolis et Port-Saïd pour les Latins en Egypte. Bien que les catholiques comptent moins que 0,5% de la populations d'Égypte, ils créent de manière visible sa culture religieuse et sont présents activement dans la vie sociale. Le grand pluralisme de l'Église Catholique en Egypte ne détruit pourtant l'identité d'aucune communauté, ainsi qu'il ne s'oppose pas à l'unanimité dans le cadre de l'Église Universelle. Le signe visible de cette unité ce n'est pas seulement le soulignement de ses liens avec Saint-Siège, mais aussi la collaboration de toutes les communautés chrétiennes dans tous les aspects de la vie ecclésiastique dont la preuve est par exemple A.H.C.E. (Assemblée de la Hiérarchie Catholique d'Égypte). Ce «pluralisme dans l'unité» parmi les catholiques en Egypte résulte non seulement des conditionnements historiques, mais surtout de la compréhension profonde de la nature d'Église.

Ks. Krzysztof Kościelniak